

CAPUT VIII.

Non frustra hæc disputari. Item signis auditis animum ut interroganti respondeatur ad res significatas esse referendum.

XXI. AUG. Satis tu quidem memoriter omnia quæ vellem recolui, et ut tibi fatear, multo evidentius mihi nunc videntur ista distincta, quam cum ea inquirendo ac disserendo de nescio quibus latebris ambo erueremus. Sed quonam tantis ambagibus tecum pervenire moliar, difficile dictu est hoc loco. Tu enim fortasse aut ludere nos, et a seriis rebus avocare animum, quasi quibusdam puerilibus quæstiunculis, arbitraris, aut parvam vel mediocrem aliquam utilitatem requirere, aut si magnum quiddam parturire istam disputationem suspicaris, jamjamque id scire, sive saltem audire desideras. Ego autem credas velim, neque me vilia ludicra hoc instituisse sermone, quamvis fortasse ludamus, idque ipsum tamen non puerili sensu æstimandum sit; neque parva bona vel mediocria cogitare. Et tamen si dicam vitam esse quamdam beatam, eandemque sempiternam, quo nos Deo duce, id est, ipsa veritate, gradibus quibusdam infirmo gressui nostro accommodatis perducere cupiam, vereor ne ridiculus videar, qui non rerum ipsarum quæ significantur, sed consideratione signorum tantam viam ingredi cœperim. Dabis igitur veniam si præludo tecum non ludendi gratia, sed exercendi vires et mentis aciem, quibus regionis illius, ubi beata vita est, calorem ac lucem non modo sustinere, verumetiam amare possimus. AD. Perge potius ut cœpisti:

nam nunquam ego contemnenda putem, quæ tu dicenda vel agenda putaveris.

XXII. AUG. Age jam ergo illam partem consideremus, cum signis non alia signa significantur, sed ea quæ significabilia vocamus. Et primum dic mihi, utrum homo, homo sit. AD. Nunc vero an ludas nescio. AUG. Quid ita? AD. Quia quærendum ex me senses, utrum homo aliud sit quam homo. AUG. Ita credo te illudi arbitraberis, si etiam quærerem utrum prima hujus nominis syllaba aliud sit quam, ho, et aliud secunda quam, mo. AD. Ita omnino. AUG. At istæ duæ syllabæ conjunctæ, homo est: an negabis? AD. Quis neget? AUG. Quæro ergo, num tu duæ istæ syllabæ conjunctæ sis? AD. Nullo modo: sed video quo tendas. AUG. Dicito ergo, ne me contumeliosum putes. AD. Concludi existimas, quod homo non sim? AUG. Quid, tu non idem existimas, quia omnia superiora ex quibus hoc confectum est, vera esse concedis? AD. Non tibi ego dicam quid existimem, nisi prius abs te audiero, cum quærerem utrum homo, homo sit, de duabus istis syllabis, an de re ipsa quam significant, me interrogaveris? AUG. Tu potius responde ex qua parte acceperis interrogationem meam: nam si est ambigua, prius hoc cavere debuisti, neque mihi respondere antequam certus fieres quonam modo rogaverim. AD. Quid enim me impediret hæc ambiguitas, cum ego ad utrumque responderim; homo enim prorsus homo est: nam et iste duæ syllabæ nihil aliud sunt quam istæ duæ syllabæ; et id quod significant, nihil aliud est, quam id quod est. AUG. Scite hoc quidem: sed cur hoc solum quod dictum est homo, non etiam cætera, quæ locuti sumus, ad utrumque accepisti? AD. Unde enim convincor quod et cætera non sic acceperim? AUG. Ut alia omittam, eam ipsam primam rogationem meam, si totam ex ea parte accepis-

ses, qua syllabæ sonant, nihil mihi respondisses; possem tibi enim videri nihil etiam interrogasse: nunc vero cum tria verba sonuerim, quorum unum in medio repetivi dicens utrum homo homo sit, primum et ultimum verbum, non secundum ipsa signa, sed secundum ea quæ his significantur te accepisse, vel hoc solo manifestum est, quod statim certus ac fidens rogationi respondendum putasti. **AD.** Verum dicis. **AUG.** Cur ergo id tantum quod in medio positum est, et secundum id quod sonat, et secundum id quod significat, te accipere libuit? **AD.** Ecce jam totum ex ea tantum parte qua significatur accipio: assentior enim tibi, sermocinari nos omnino non posse, nisi auditis verbis ad ea feratur animus, quorum ista sunt signa. Quare ostende nunc quomodo ista ratiocinatione deceptus sim, qua me hominem non esse concluditur. **AUG.** Imo eadem rursus interrogabo, ut ipse invenias ubi lapsus sis. **AD.** Bene facis.

XXIII. **AUG.** Illud ergo quod primo quæsieram, quia jam dedisti, non quæram. Vide igitur diligentius, utrum syllaba, ho, nihil aliud sit quam, ho; et utrum, mo, nihil aliud sit quam, mo. **AD.** Hic prorsus nihil aliud video. **AUG.** Vide etiam num istis duabus junctis, homo, fiat. **AD.** Nequaquam hoc concesserim: placuit enim et recte placuit signo dato id quod significatur attendere, et ex ejus consideratione vel dare, vel negare quo dicitur. Illæ autem separatim enuntiatae syllabæ, quia sine ulla significatione sonuerunt, hoc esse esse quod sonuere concessum est. **AUG.** Placet igitur, firmumque animo tenes non respondendum esse interrogationibus, nisi ex iis rebus quæ verbis significantur. **AD.** Non intelligo cur displiceat, si modo verba sint. **AUG.** Vellem scire quomodo illi resisteres, de quo jocantes solemus audire, quod ex ejus ore cum quo disputabat, leonem processisse concluderit. Cum

enim quæsisset, utrum ea quæ loqueremur, nostro ore procederent, atque ille non potuisset negare; quod facile fuit, egit cum homine, ut in loquendo leonem nominaret: hoc ubi factum est, ridicule insultare cœpit et premere, ut quoniam quidquid loquimur, ore nostro exire confessus erat, et leonem se locutum esse nequibat abnuere, homo non malus tam immanem bestiam videretur vomuisse. **AD.** Minime vero erat arduum scurræ huic resistere; non enim concederem ore nostro exire quodcumque loquimur. Nam quæ loquimur, ea significamus: non autem quæ res significatur, sed signum quo significatur loquentis ore procedit, nisi cum ipsa signa significantur: quod genus paulo ante tractavimus.

XXIV. **AUG.** Bene tu quidem hoc modo adversus illum esses paratus: verumtamen mihi quid respondebis, utrum homo nomen sit requirenti? **AD.** Quid nisi esse nomen? **AUG.** Quid cum te video, num nomen video? **AD.** Non. **AUG.** Vis-ne igitur dicam quod sequitur? **AD.** Ne quæso: nam mihi ipse renuntio, me hominem non esse, qui nomen esse responderim, cum homo utrum nomen esset inquireret. Jam enim placuerat, ex ea re, quæ significaretur, aut assentiri, aut negare quod dicitur. **AUG.** At mihi videtur non te frustra in hanc responsionem decidisse: nam vigilantiam tuam mentibus nostris indita ipsa lex rationis evicit: nam si quærerem quid esset homo, responderes fortasse, animal: si autem quærerem quæ pars orationis esset homo, nullo modo posses recte respondere nisi, nomen: quamobrem cum homo et nomen et animal esse inveniatur, illud dicitur ex ea parte qua signum est, hoc ex parte rei quam significat. Qui ergo quærit, utrum homo nomen sit, nihil ei aliud quam esse respondeam: satis enim significat ex ea parte se velle audire: qua signum est. Si autem quærit utrum animal sit, multo proclivius

annuam : quoniam si tacens et nomen et animal, tantum quid esset homo requireret, placita illa loquendi regula ad id quod duabus syllabis significatur, animus curreret; neque quidquam responderetur nisi animal, vel etiam tota definitio diceretur, id est, animal rationale mortale : an tibi non videtur? **AD.** Prorsus videtur : sed cum esse nomen concesserimus, quomodo illam conclusionem nimis contumeliosam evitabimus, qua nos homines non esse conficitur? **AUG.** Quomodo putas, nisi docendo non ex ea parte illatam, qua interroganti assentiebamur. Aut si ex ea parte illam se fatetur inferre, nullo modo est formidanda : quid enim metuum hominem, id est, tres istas syllabas non esse me confiteri? **AD.** Nihil est verius. Cur ergo animum offendit, cum dicitur, non es igitur homo ; cum secundum illa concessa, nihil verius dici potuerit? **AUG.** Quia non possum non putare ad id conclusionem referri, quod his duabus syllabis significatur, simul atque ista verba sonuerint, ea scilicet regula, quæ naturaliter plurimum valet, ut auditis signis ad res significatas feratur intentio. **AD.** Accipio quod dicis.

CAPUT IX.

An res quæque, vel ejus cognitio pluris habenda sit quam ipsius signa.

XXV. AUG. **JAM** ergo intelligas volo res, quæ significantur, pluris quam signa esse pendendas. Quidquid enim propter aliud est, vilius sit necesse est quam id propter quod est : nisi tu aliud existimas. **AD.** Videtur mihi non temere hic esse assentiendum : nam cum dicimus, cœnum,

longe hoc nomen arbitror rei quam significat antecellere. Quod enim nos offendit audientes, non ad ipsius verbi pertinet sonum ; cœnum enim nomen, mutata una littera cœlum est ; inter illa vero quæ his nominibus significantur, quantum distet videmus. Quamobrem nequam huic signo tribuerim, quod in re quam significat odimus ; et propterea hoc illi jure antepono : libentius enim hoc audimus, quam ullo sensu illud attingimus. **AUG.** Vigilantissime omnino. Itaque falsum est, omnes res pluris quam earum signa esse pendendas. **AD.** Ita videtur. **AUG.** Dic ergo mihi, quid arbitraris eos secutos esse, qui huic rei tam foedæ atque aspernabili nomen indiderunt, vel utrum eos probes, an improbes? **AD.** Ego vero illos nec probare, nec improbare audeo, nec quid fuerint secuti scio. **AUG.** Potes-ne saltem scire quid tu sequaris, cum hoc nomen enuntias? **AD.** Hoc plane possum : nam significare volo, ut eum cum quo loquor, doceam vel admoneam de re illa, quod eum doceri vel admoneri oportere arbitror. **AUG.** Quid, ipsum docere aut admonere, sive doceri aut admoneri, quod vel tu exhibes commode per hoc nomen, vel exhibetur tibi, nonne charius quam ipsum nomen habendum est? **AD.** Concedo ipsam scientiam, quæ per hoc signum evenit, eidem signo esse antependendam : sed non ideo etiam rem ipsam puto.

XXVI. AUG. In illa igitur sententia nostra, quanquam sit falsum, res omnes signis suis præponi oportere ; non tamen falsum est omne, quod propter aliud est, vilius esse quam id propter quod est. Cognitio quippe cœni, propter quam hoc nomen est institutum, pluris habenda est ipso nomine, quod eidem cœno præponendum esse comperimus. Non enim ob aliud ista cognitio signo, de quo agimus, antelata est, nisi quia illud propter hanc, non hæc propter illud esse convincitur. Nam ita

ita cum quidam vorator, ventrisque, ut ab Apostolo dicitur, cultor, diceret ideo se vivere, ut vesceretur¹: non tulit qui audiebat frugi homo, et, Quanto, inquit, melius ideo vesceris ut viveres? quod utique ex eadem ista regula locutus est. Nam neque alia de causa ille displicuit, nisi quod vitam suam tam parvi penderet, ut eam duceret gutturis voluptate viliolem; dicendo se propter epulas vivere: neque hic ob aliud jure laudatur, nisi quod in iis duobus quid propter quid fieret, hoc est, quid cui subjectum esset intelligens, cibandum potius ut vivamus, quam vivendum ut cibemur admonuit. Similiter et tu fortasse, et quilibet hominum non imperite res aestimantium, dicenti cuiquam loquaci amatorique verborum, Ideo doceo ut loquar, responderetis, Homo, cur non potius ideo loqueris ut doceas? Quod si hæc vera sunt, sicuti esse cognoscis, vides profecto quanto verba minoris habenda sint, quam id propter quod utimur verbis; cum ipse usus verborum jam sit verbis anteponendus: verba enim sunt ut his utamur: utimur autem his ad docendum. Quanto est ergo melius docere quam loqui, tanto melior est quam verba locutio. Multo ergo melior doctrina quam verba. Sed cupio audire quid forte contradicendum putes.

XXVII. AD. Assentior quidem meliorem quam verba esse doctrinam; sed utrum adversus istam regulam qua dicitur: Omne quod propter aliud est, inferius esse quam id propter quod est, nihil sit quod objici possit, ignoro. AUG. Alias hoc opportunius, diligentiusque tractabimus: nunc illud quod concedis, satis est ad id quod conficere studeo. Das enim cognitionem rerum quam signa rerum esse chariorem. Quamobrem cognitio rerum quæ significantur, cognitioni signorum anteferenda est: an tibi non videtur? AD. Num ego cognitionem rerum cognitione sig-

¹ Rom. xvi, 18.

norum, ac non signis ipsis præstantiorem esse concessi? quare vereor ut hic tibi assentiar. Quid si enim ut cœnum nomen melius est ea re quam significat, ita et hujus nominis cognitio cognitioni quoque illius rei est anteponenda; quamvis ea cognitione sit ipsum nomen inferius? Quatuor quippe sunt: nomen, et res, cognitio nominis, et cognitio rei. Sicut ergo primum secundo, cur non et tertium quarto antecellat? Sed ut non antecellat, num etiam subjiciendum est?

XXVIII. AUG. Mire omnino te video et tenuisse quid concesseris, et explicasse quid senseris. Sed, ut opinor, intelligis; hoc trisyllabum nomen, quod sonat cum dicimus, vitium, melius esse quam id quod significat; cum ipsius cognitio nominis multo sit inferior cognitione vitiorum. Licet itaque constituas etiam ista quatuor atque consideres, nomen et rem, cognitionem nominis et cognitionem rei: primum secundo jure præponimus. Hoc enim positum nomen in carmine, cum ait Persius, *Sed stupet hic vitio*¹, non modo nihil vitii fecit in versu, sed nonnihil etiam ornatus dedit: cum tamen res ipsa, quæ significatur hoc nomine, in quocumque inest, cogat esse vitiosum. At non ita et tertium quarto, sed quartum tertio videmus excellere. Hujus enim cognitio nominis vilis est præ cognitione vitiorum. AD. Etiam-ne cum ista cognitio miseriore facit, censes esse præferendam? Nam idem Persius omnibus poënis, quas tyrannorum vel crudelitas excogitavit vel cupiditas pendit, hanc unam anteponit, qua cruciantur homines, qui vitia quæ vitare non possunt, coguntur agnoscere. AUG. Potes hoc modo cognitioni hujus nominis ipsam quoque virtutum cognitionem negare præferendam: quia virtutem videre nec tenere, supplicium est: quo idem ille Satyricus tyranni ut puniantur optavit. AD. Deus

¹ Pers. Satira III.

hanc avertat amentiam: jam enim intelligo non ipsas cognitiones, quibus animum imbuit optima omnium disciplina, esse culpandas; sed eos omnium miserrimos iudicandos, sicut et Persium iudicasse arbitror, qui tali morbo affecti sunt, cui nec tanta medicina subveniat. AUG. Bene intelligis: sed quoquo modo se habeat Persiana sententia, quid ad nos? Non enim horum auctoritati subjecti sumus in talibus rebus. Deinde si qua cognitio cognitioni præferenda sit, non hic facile est explicare. Satis habeo quod effectum est, cognitionem rerum, quæ significantur, etsi non cognitione signorum, ipsis tamen signis esse potiorum. Quare jam illud magis magisque discutiamus, quale sit genus rerum, quas sine signis monstrari posse dicebamus per se ipsas, ut loqui, ambulare, sedere, jacere, atque huiusmodi cætera. AD. Jam recolo quid dicas.

CAPUT X.

An quædam doceri sine signis queant.

XXIX. AUG. OMNIA-NE tibi videntur, quæ interrogati mox agere possumus, sine signo posse monstrari, an aliquid excipis? AD. Ego vero etiam etiam genus hoc totum considerans, nihil adhuc invenio quod sine signo valeat doceri, nisi forte locutionem, et si forte id ipsum quispiam quærat, quid sit docere. Video enim eum, quidquid post ejus interrogationem fecero ut discat, ab ea ipsa re non discere quam sibi demonstrari cupit: nam si me cessantem, ut dictum est, vel aliud agentem roget quispiam, quid sit ambulare, et ego statim ambulando, eum quod rogavit sine signo coner docere, unde cavebo

ne id tantum putet esse ambulare, quantum ego ambulavero? quod si putaverit, decipietur: quisquis enim plus minusve quam ego ambulaverit, hunc ille ambulasse non arbitrabitur. Et quod de hoc uno verbo dixi, transit in omnia quæ sine signo monstrari posse consenseram, præter duo illa quæ excepimus.

XXX. AUG. Accipio quidem istud: sed nonne tibi videtur aliud esse loqui, aliud docere? AD. Videtur sane: nam si esset idem, non doceret quisquam nisi loquens: cum vero et aliis signis, præter verba, multa doceamus, quis de ista differentia dubitaverit? AUG. Quid docere et significare, nihil-ne interest, an aliquid differunt? AD. Idem puto esse. AUG. Nonne recte dicit, qui dicit ideo nos significare ut doceamus? AD. Recte prorsus. AUG. Quid si dicat alius, ideo nos docere ut significemus, nonne facile superiore sententia refelletur? AD. Ita est. AUG. Si ergo significamus ut doceamus, non docemus ut significemus; aliud est docere, aliud significare. AD. Verum dicis, nec recte idem esse utrumque respondi. AUG. Nunc illud responde, utrum qui docet quid sit docere, significando id agat, an aliter. AD. Non video quomodo aliter possit. AUG. Falsum est igitur quod paulo ante dixisti, doceri rem posse sine signis, cum quæritur quid sit ipsum docere, quando ne hoc quidem videmus sine significatione agi posse, cum aliud esse significare, aliud docere concesseris. Si enim diversa sunt, sicut apparet, neque hoc nisi per illud ostenditur, non per se utique ostenditur, sicut tibi visum erat. Quamobrem nihil adhuc inventum est, quod monstrari per se ipsum queat præter locutionem, quæ inter alia se quoque significat: quæ tamen cum etiam ipsa signum sit, nondum prorsus extat quod sine signis doceri posse videatur. AD. Nihil habeo cur non assentiar.

XXXI. AUG. Confectum est igitur et nihil sine signis

doceri, et cognitionem ipsam signis quibus cognoscimus, chariorem nobis esse oportere: quamvis non omnia quæ significantur possint signis suis esse potiora. **AD.** Ita videtur. **AUG.** Quanto tandem circuitu res tantilla peracta sit, meministi-ne quæso? Nam ex quo inter nos verba jaculamur, quod tan diu fecimus, hæc tria ut invenirentur laboratum est: utrum nihil sine signis possit doceri; et utrum sint quædam signa rebus quas significant præferenda; et utrum melior quam signa sit rerum ipsa cognitio. Sed quartum est, quod breviter abs te vellem cognoscere, utrumnam ista inventa sic putes, ut jam de his dubitare non possis. **AD.** Vellem quidem tantis ambagibus atque anfractibus esset ad certa perventum; sed et ista rogatio tua nescio quomodo me sollicitat, et ab assensione deterret. Videris enim mihi non hæc de me fuisse quæsiturus, nisi haberes quod contradiceres: et ipsa rerum implicatio totum me inspicere, ac securum respondere non sinit, verentem ne quid in tantis involucribus lateat, quod acies mentis meæ lustrare non possit. **AUG.** Dubitationem tuam non invitatus accipio; significat enim animum minime temerarium: quæ custodia tranquillitatis est maxima. Nam difficillimum omnino est non perturbari, cum ea quæ prona et procliva approbatione tenebamus, contrariis disputationibus labefactantur et quasi extorquentur e manibus. Quare, ut æquum est bene consideratis perspectisque rationibus cedere, ita incognita pro cognitis habere periculosum. Metus est enim ne cum sæpe subruuntur quæ firmissime statura et mansura præsumimus, in tantum odium vel timorem rationis incidamus, ut ne ipsi quidem perspicuæ veritati fides habenda videatur.

XXXII. Sed age nunc expeditius retractemus, utrum recte ista dubitanda putaveris. Nam quæro abs te, si quisquam ignarus deceptionis avium, quæ calamis et visco

affectatur, obviam fieret aucupi, armis quidem suis instructo, non tamen aucupanti, sed iter agenti; quo viso premeret gradum, secumque, ut fit, admirans cogitaret et quæreret, quidnam sibi hominis ille vellet ornatus; auceps autem cum in se videret attentum, ostentandi se studio cannas expediret, et prope animadversam aliquam aviculam fistula et accipitre figeret, subigeret et caperet, nonne illum spectatorem suum doceret nullo significato, sed re ipsa, quod ille scire cupiebat? **AD.** Metuo ne quid hic tale sit, quale de illo dixi, qui quærit quid sit ambulare. Neque enim video, et hic totum illud aucupium esse monstratum. **AUG.** Facile est hac cura te exuere; addo enim, si ille ita intelligens esset, ut ex hoc quod vidit, totum illud genus artis agnosceret: satis est namque ad rem, et de quibusdam rebus tametsi non omnibus, et quosdam homines doceri posse sine signo. **AD.** Hoc etiam ego possum illi addere; si enim sit bene intelligens, paucis passibus ambulatione monstrata, totum quid sit ambulare cognoscet. **AUG.** Facias per me licet, nec tantum nihil resisto, verumetiam faveo: vides enim ab utroque nostrum id effici, ut quædam quidam doceri sine signis queant, falsumque illud sit quod nobis paulo ante videbatur, nihil esse omnino quod sine signis possit ostendi. Jam enim ex his non unum aliquid aut alterum, sed millia rerum animo occurrunt, quæ nullo signo dato per se ipsa monstrentur. Quid enim dubitemus oro te? Nam ut hominum omittam innumerabilia spectacula in omnibus theatris sine signo ipsis rebus exhibentium; solem certe istum lucemque hæc omnia perfundentem atque vestientem, lunam et cætera sidera, terras et maria, quæque in his innumerabiliter gignuntur, nonne per se ipsa exhibet atque ostendit Deus et natura cernentibus.

XXXIII. Quod si diligentius consideremus, fortasse

nihil invenies, quod per sua signa discatur. Cum enim mihi signum datur, si nescientem me invenit cujus rei signum sit, docere me nihil potest: si vero scientem, quid disco per signum? Non enim mihi rem quam significat ostendit verbum cum lego, « Et saraballæ (7) eorum non sunt immutatae¹. » Nam si quaedam capitum tegmina nuncupantur hoc nomine, num ego hoc audito, aut quid sit caput, aut quid sint tegmina didici? Ante ista noveram; neque cum appellarentur ab aliis, sed cum a me viderentur, eorum est mihi facta notitia. Etenim cum primum istæ duæ syllabæ cum dicimus, caput, aures meas impulerunt, tam nescivi quid significarent, quam cum primo audirem legeremve, saraballas. Sed cum sæpe diceretur, caput, notans atque animadvertens quando diceretur, reperi vocabulum esse rei quæ mihi erat videndo notissima. Quod prius quam reperissem, tantum mihi sonus erat hoc verbum: signum vero esse didici, quando cujus rei signum esset inveni; quam quidem (ut dixi) non significatu, sed aspectu didiceram. Itaque magis signum, re cognita, quam signo dato ipsa res dicitur.

XXXIV. Quod ut apertius intelligas, finge nos primum nunc audire quod dicitur, caput; et nescientes utrum vox ista sit tantummodo sonans, an aliquid etiam significans, quærere quid sit caput (memento nos non rei quæ significatur, sed ipsius signi velle habere notitiam, qua caremus profecto quandiu cujus signum est ignoramus:) si ergo ita quærentibus res ipsa digito demonstratur; hac inspecta discimus signum quod audieramus tantum, nondum noveramus. In quo tamen signo cum duo sint, sonus et significatio, sonum certe non per signum percipimus, sed eo ipso aure pulsata; significationem autem

¹ Dan. iii, 94.

re, quæ significatur, aspecta. Nam illa intentio digiti significare nihil aliud potest, quam illud in quod intenditur digitus: intentus est autem non in signum, sed in membrum quod caput vocatur: itaque per illam neque rem possum nosse quam noveram, neque signum in quod intentus digitus non est. Sed de intentione digiti non nimis curo; quia ipsius demonstrationis signum mihi videtur potius, quam rerum aliquarum quæ demonstrantur, sicut adverbium quod, ecce, dicimus; nam et cum hoc adverbio digitorum solemus intendere, ne unum demonstrandi signum non sit satis. Et id maxime tibi nitor persuadere, si potero, per ea signa quæ verba appellantur, nos nihil discere; potius enim, ut dixi, vim verbi, id est significationem quæ latet in sono, re ipsa quæ significatur cognita, discimus, quam illam tali significatione percipimus.

XXXV. Et quod dixi de capite, hoc etiam de tegminibus, deque aliis rebus innumerabilibus dixerim: quas tamen cum jam noverim, saraballas illas adhuc usque non novi; quas mihi si gestu quispiam significarit aut pinxerit, aut aliud cui similes sunt, ostenderit, non dicam non me docuerit, quod facile obtinerem, si paulo amplius loqui vellem; sed dico id quod proximum est, non verbis docuerit. Quod si eis forte conspectis cum simul adero me admonuerit, dicens: Ecce saraballas, discam rem quam nesciebam, non per verba quæ dicta sunt, sed per ejus aspectum, per quem factum est ut etiam nomen illud quid valeret, nossem ac tenerem. Non enim cum rem ipsam didici, verbis alienis credidi, sed oculis meis: illis tamen fortasse ut attenderem credidi, id est, ut aspectu quærerem quid viderem.